

Шарова Т. М.,
кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри української і зарубіжної літератури
Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ ХУДОЖНЬОЇ ПРАВДИ У ТВОРАХ К. ГОРДІЄНКА

Анотація. У статті акцентується увага на особливостях художньої правди у творах К. Гордієнка; зосереджено увагу на тому, що автором подано різноманітні художні конфлікти, які є структурним компонентом його літературних творів.

Ключові слова: художня правда, художній конфлікт, реальна дійсність, художній твір.

Постановка проблеми. В історії української літератури ХХ ст. є чимало відомих імен майстрів художнього слова, котрі зробили свій творчий внесок у духовну скарбницю людства: І. Багряний, М. Бажан, А. Головка, О. Гончар, М. Куліш, А. Малишко, П. Панч, Л. Первомайський, М. Рильський, У. Самчук, В. Сосюра, М. Стельмах, П. Тичина, М. Хвильовий та ін. У цьому колі першорядних імен важлива присутність і К. Гордієнка, потреба дослідження творчої індивідуальності якого є істотним завданням сучасної науки про літературу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Неодноразово критики та літературознавці наголошували на тому, що творчість К. Гордієнка лишається недооціненою й заслуговує на пильнішу увагу. Творчість К. Гордієнка майже не осмислювалася українськими критиками, хоча його постаті присвячено кілька глибоких аналітичних розвідок (Г. Гельфандбейн, Ю. Герасименко, І. Голубничий, О. Зінченко, І. Маслов, Л. Новиченко, М. Острик, І. Пашук, Г. Скульський, Г. Стукалова, Р. Якель). В особі К. Гордієнка українська література мала яскравого й художньо-переконливого майстра слова. На сторінках твору «Зимова повість» К. Гордієнка розкриває художню правду, яка допомагає йому розкрити реалії тогочасної дійсності.

Книжка К. Гордієнка «Зимова повість» вийшла у світ у Києві, у видавництві «Радянський письменник», у 1965 році. Її можна вважати реалістичним відтворенням тогочасної дійсності, оскільки автором порушуються актуальні проблеми, які хвилювали людство: повага до людей, відданість, життєва правда, патріотизм. Письменникові дорікали за схематизм, відсутність обов'язкових для «деревенської» прози сцен сільського побуту, перебільшену зосередженість на проблемах сільсько-господарського виробництва. Насправді ж повість цілком відповідала авторському задумові К. Гордієнка. Він прагнув написати твір, стислий, компактний, спрямований на відображення саме виробничих проблем.

К. Гордієнко написав надзвичайно актуальний для свого часу твір. Але справа в тому, що авторська дата під текстом повісті – 1963 рік, а описано в ній події зими 1960–1961 років, про що автор із документальною точністю вказав у тексті: «Такої зими, яка випала наприкінці 1960 року, навіть старі люди не пригадують!» [1, с. 7]; «А що буде, скажімо, в шістдесят першого році – зостанеться самий дріб'язок» [1, с. 44].

К. Гордієнко розташував події повісті в добре відомому йому просторі слобожанського села. Назви його він не по-

дав, але подав назву колгоспу – «Зелений лан». Це той самий «Зелений лан», який неодноразово згадувався як сусідній колгосп із колгоспом «Червоні зорі», що в Буймирі, господарство в романі «Дівчина під яблунею», який входив до трилогії «Буймир». Зимовий час позначився на подіях повісті так, що на перше місце після завершення польових робіт висунулося тваринництво. І тут виявилось, що господарство не готове ефективно провести зимівлю худоби. Не тому, що склалися якісь несприятливі погодні умови, а тому, що управління колгоспом організоване так, що керівники не зацікавлені в успішному веденні господарства.

У колгоспі «Зелений лан» уже десять років головує Федір Минович Швачка. Як стає зрозуміло з низки деталей, які автор розкидав по тексті, він був не обраний, а призначений із району на цю посаду без згоди загальних зборів колгоспу, як те передбачав колгоспний статут. «Декому, може, в пам'яті ставали минулі дні, – нагадав письменник із посиланням на персонажів, – коли в райцентрі призначили Швачку на голову без усякої мороки. Десять літ очолює колгосп людина. Тепер долю голови повинні вирішувати збори...» [1, с. 135]. Автор докладніше нам нічого не пояснив. Він уважає, що читач сам повинен розуміти, що призначили Швачку головою ще за сталінщини, коли з людьми не рахувалися. Будучи доволі бездарним керівником, Федір Швачка потурбувався про те, щоб мати авторитет у районі. Час від часу він дивує районне керівництво, щоправда, справами, які ніякого стосунку до ведення господарства не мають: то створив у колгоспі духовий оркестр, то придумав відкрити сільський готель у хаті Мотрі Кислички. Це готель не для звичайних людей, не для колгоспників. Тут відпочиває районне начальство: секретар райкому товариш Воропай, голова райспоживспілки Іван Іванович Книш та інші шановані в районі урядовці. «Воропай із завгоспом на Пслі кашу варить, рибу ловить, на болотах качок стріляє» [1, с. 168].

В авторській мові розкидано чимало влучних характеристик Федора Швачки. «З кожного підлеглого, – відзначив письменник, – голова волів би зробити попихача» [1, с. 18]. Швачка до всіх звертається на «ти», підкреслюючи там самим свою зневагу до співрозмовника. А епізод засідання правління автор прокоментував так: «Федір Швачка не раз мав змогу переконатися, що слово його завжди збігається з думкою членів правління» [1, с. 22]. Голова «округлий, пишновусий» [1, с. 7]. А от як його характеризує авторитетний герой Іван Мжичка: «Голова вийде на двір, подивиться на світ запухлими очима, крутнеться на одній нозі і гайда з братією до Мотрі Кислички заливати свою досаду» [1, с. 7]. З уст інших героїв зринає така характеристика голови колгоспу: «... хоч і не дуже грамотний, та хваткий» [1, с. 43]; «Нема у нього совісті, нема правди...» [1, с. 62]. До Мотрі Кислички – це ж у той сільський готель, влаштований для прийому високих гостей і для власного задоволення.

Письменник обрав, можливо, і не новий, але завжди ефективний прийом для змалювання загального стану справ у колгоспі: він показав їх очима новоприбулих. Молодий зоотехнік Варвара Горошко «відряджена в занедбаний колгосп «Зелений лан» [1, с. 8]. Відтак із перших же сторінок автор дає невизначну оцінку господарству як «занедбаного». Варвара для себе ніби у внутрішньому монолозі описує загальну картину: «Врожай не весь зібрали, скотина в мокречі, сіно на луках не вивезене, а тут починає виходити з берегів ріка» [1, с. 8]. І літній агроном Марко Лукич Степняк подає й свою оцінку: «Господарство, з яким він обізнався, було занедбане» [1, с. 64. Трохи далі: «Господарське безладдя в колгоспі било з кожної щілини... Зогнили поля кукурудзи і соняшника. Думаючи вигадати на додатковій оплаті, відохотили від роботи людей. Скот кормами не забезпечено, тож доводиться думати не так про продуктивність, як про збереження поголів'я» [1, с. 71]. Враження новоприбулих підтверджують і думки давніх працівників. От і шофер Ілько, підвозячи по заболоченій дорозі пріле сіно для корів, «проклинав світ, а найбільше безладного господаря Швачку» [1, с. 34].

Проваливши польові роботи, не встигнувши до зими зібрати врожай, Федір Швачка вирішив відзначитися на іншому терені: здав на м'ясо шість пар першокласних робочих волів. Колгоспники нарікають: тепер возити сіно з поля на ферму нічим, машина сідає по осі в багнуці, доводиться її трактором тягти, а воли з легким возом пройшли б по такому бездоріжжю. Крім того, навесні, коли машини будуть на сівбі, чим поставляти корм худобі? Усі розуміють, що це безгосподарний вчинок: «Ступняк не раз дорікав голові на зборах: нащо здали на м'ясо бугаїв – родовите поріддя – тепер на фермі половина ялового стада. Який недобір молодняка!» [1, с. 142]. Але тимчасово Федір Швачка потрапив у передовики, на сторінки райгазети, його похвалив на нараді товариш Воропай.

Єдине, чим займається Федір Швачка в будь-яких ситуаціях, – це поясненням усім того, що він уже десять років голова, що він не дурніший за інших, що не треба його повчати чи щось радити, господарство він знає дуже добре, гримає, щоб до нього не зверталися з дрібницями, а турбували цим бригадирів, завідувача фермою та інших керівників середньої ланки. Насправді ж робота в господарстві ведеться так, що відчутна якраз відсутність стратегічного мислення. Молоденький кормовоз Галя думає собі: чому не можна скирту соломи поставити близько до ферми або хоча б над дорогою; ні, вона стоїть серед поля, і, щоб дістатися до неї, треба перем'яти тракторними колесами цілий шмат озимини. Тут би й знадобилося вміння голови колгоспу вести справи. Але його немає: «Стерні не лушили! На зяб орали, перегною заорювали мало. Подеколи й по веснооранці сіяли. Під весняну культивуацію клали неповноцінне добриво. Посіявши, не коткували. Сходи не боронували. Вчасно не полони, бур'яни не вирізали. Не підживляли...» [1, с. 79].

Найбільше Федір Швачка боїться, щоб не виявилася його некомпетентність, його невміння керувати господарством, невміння мислити по-державному. Будь-яку рекомендацію чи пораду щодо поліпшення роботи він сприймає як особисту загрозу, спробу принизити його авторитет: «Засідання правління, чого так не любив голова, перетворилося на велелюдне зборище, де завжди можна сподіватися на непристойні вихватки» [1, с. 102]. Попри самовіддану працю рядових працівників на фермі, саме на них прагне перекласти відповідальність за провал у тваринництві Федір Швачка. Він намагався навіть звільнити Варвару з роботи:

- «– Втратила довір'я!
- Втратила авторитет!..
- Все робить наперекір!
- Свавільна!
- Веде похід проти голови!
- Нестерпна! Видно сама порядкувати хоче!
- Хочє вчити літніх людей!...
- Не задовольняє наших вимог!
- Все чинить наперекір!
- Неохайна в роботі...
- Недбаха!
- Не прислухається до керівництва!
- Нехтує!
- Не прислухається до критики!
- Не терпить зовсім!
- Не ладить з колективом!
- Невжиточна!
- Не признає авторитету!
- Зневажає!
- Не вмє поводитись з людьми!
- Причеплива!
- Не виконує розпоряджень!
- Глузує!» [84, с. 157–158]. Але на її захист встали подруги,

а також агроном Степняк.

Так, К. Гордієнко ще не знає амбівалентного героя, він формує чорно-білий конфлікт із різким розмежуванням на позитивних і негативних героїв. У цьому полягає його художній феномен. Він загострює конфлікт до активного публіцистичного звучання, бо розуміє, що від його розв'язання залежать долі мільйонів людей і країни. Інакше кажучи, йому не до психологічних тонкощів і не до мистецького оздоблення характерів. Наприклад, письменник ніколи не розповідає про те, звідки взявся Федір Швачка, яка в нього освіта, що він робив під час війни, а це був час активної участі у виробництві фронтового покоління; він не показав його жодного разу вдома, у побуті, ми навіть не знаємо, чи є в нього родина. Письменник прагне прокласти пряму дорогу до розв'язання життєво важливої проблеми. І такі деталі для нього – то прийом ретардації, якого він уникає.

Позитивний полюс конфлікту сформований із представників молоді. За час панування всіляких швачок на селі вже виросло нове покоління. Воно не хоче жити й працювати по-старому, в усьому слухатися вказівок зверху, воно хоче бути господарем на своїй землі. Це переважно спеціалісти поки що нижчої лаки – зоотехнік Варвара Горошко, бригадир Марина Голубка, кормовоз Галя, яка щойно закінчила десятирічку й пішла працювати в колгосп. Не без гордості вона говорить, що вже заробила двісті трудоднів. По суті, це покоління шістдесятників. Ми звикли сприймати його в літературному, культурному або політичному аспектах. Але К. Гордієнко показав у повісті шістдесятництво низове, колгоспне. Обрії його замкнуті, діє воно у вузькому просторі свого населеного пункту. Але й таке шістдесятництво існувало й рухало Україну вперед по історичному шляху.

Висновки. Письменник вдало оперує художніми прийомами, розкриваючи при цьому характери головних героїв. Феномен письменника полягає в майстерному поданні влучних характеристик Федора Швачки, які допомагають читачеві отримати максимально повну характеристику голови колгоспу «Зелений лан». Автором донесена думка про те, що Швачка прагнув до влади, хотів господарювати, не вкладаючи при цьому в справу власних сил. Він боїться протестних настроїв

з боку представників молоді, оскільки знає ціну своєму господарюванню в колгоспі.

Письменник вдало подає в творі «Зимова повість» масові сцени, коли люди одночасно говорять про життєву правду. Власну майстерність автор показав під час опису зборів. Доповідачі, промовці, які б виголошували свою позицію на таких зборах, відсутні. Усе зосереджено навколо самого життя селян. Люди намагаються вирішити важливі питання, до яких байду-же голові колгоспу та його прибічникам.

Художня правда передана автором у фінальній частині твору, коли народ сам вирішив давній конфлікт, який роками назрівав у колективі. К. Гордієнко створив оптимістичну повість, на сторінках якої знищувалася народна ініціатива, що могло призвести до загибелі сільського господарства. Художній і культурний феномен творчості К. Гордієнка полягає в майстерному відтворенні художнього літопису українського села.

Література:

1. Гордієнко К. Зимова повість / К. Гордієнко. – К. : Радянський письменник, 1965. – 179 с.

Шарова Т. М. Особенности художественной правды в произведениях К. Гордиенко

Аннотация. В статье акцентируется внимание на особенностях художественной правды в произведениях К. Гордиенко; сосредоточено внимание на том, что автором представлены разнообразные художественные конфликты, которые являются структурным компонентом его литературных произведений.

Ключевые слова: художественная правда, художественный конфликт, реальная действительность, художественное произведение.

Sharova T. The peculiarities of the artistic truth in the works of K. Gordienko

Summary. The article focuses on the features of artistic truth in the works of K. Gordienko; the author represents various artistic conflicts, which are structural components of his literary works. Artistic creativity and cultural phenomenon of K. Gordienko is in skilful artistic chronicle of the Ukrainian village.

Key words: artistic truth, artistic conflict, reality, literary work.